

Henri Nouwen

Nabij zijn

Het werk en het gedachtengoed van Henri Nouwen wordt bevorderd door de Henri Nouwen Stichting. Avenue Concordia 117, NL- 3062 LG Rotterdam
www.nouwen.org

Beschikbare titels

Adam
Binnen geroepen
Brieven aan Marc
Creatief pastoraat
De gewonde heler
De woestijn zal bloeien
Een glimp aan de overkant
Een jaar met Henri Nouwen
Een parel in Gods ogen
Een spiritualiteit van de zorg
Een spiritualiteit van het leven
Eindelijk thuis (paperback)
Eindelijk thuis (hardback)
Eindelijk thuis (hardback + CD 'Prodigal Daughter')
Even alleen
Gebeden uit de stilte
Hier en nu
In de naam van Jezus
Jezus
Kun je de beker drinken?
Liefs, Henri
Met de dood voor ogen
Met open handen
Moeder
Over spiritueel leven
Thuiskomen
Vreemdeling in het paradijs

www.lannoo.com

Oorspronkelijke titel Intimacy
Oorspronkelijke uitgever Harper & Row
Omslagontwerp Studio Lannoo
© Erven Henri Nouwen en Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2017
D/2017/45/531 – ISBN 978 94 014 4751 5 – NUR 728

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Verantwoording

Dit boek is voortgekomen uit een ‘bezoek’ van twee jaar aan de Universiteit van Notre Dame. Dankzij de vriendschappelijke contacten met studenten en docenten heb ik al gauw het gevoel kunnen overwinnen slechts een gast te zijn en heb ik met hart en ziel kunnen deelnemen aan het intensieve leven op deze snel groeiende campus. Dat leven is niet alleen een weerspiegeling van, maar ook een motor achter alle turbulente veranderingen in beleving, denken en handelen van de moderne samenleving.

Zonder de aanmoediging en steun van een groot aantal studenten zouden de volgende hoofdstukken niet geschreven zijn. In het bijzonder ben ik dank verschuldigd aan Frank Allman, Ray Novaco, Dwight Norwood, Bob Bradley, Joe Ahearn, Mike McCarty, Greg Milmoie en Joseph Wissink. Allen hebben ze me met hun eerlijke reacties, kritische opmerkingen en correcties geholpen bij het overwegen en heroverwegen en bij het schrijven en herschrijven.

Bij het voorbereiden van de hoofdstukken over het pastoraat ben ik erg geholpen door de levendige discussies met de kruissheren van de Universiteit van Notre Dame. Mijn dankbaarheid gaat vooral uit naar Louis Putz, Joe Hoffmann, Joe Simons, David Burrell, John Gerber, Ralph Dunn, Jim Burtchaell, John Dunne, Claude Pomerleau en Don McNeill. In grote sympathie hebben zij mij opgenomen in het leven van hun communautiteit en mij op allerlei manieren een helder beeld gegeven van de verschillende problemen van de studentenpastor.

Ook ben ik veel dank verschuldigd aan de leden van de faculteit en hun echtgenoten die mij tot schrijven hebben aangezet en bevrijd van de aarzelingen van de vreemdeling in mij. John en Mary Alice Santos, Don en Christine Costeno, John en Martha Borkowski en Charles en Carol Allen hebben door hun vriendschap een belangrijke bijdrage geleverd aan de inzichten die op de volgende pagina's zijn weergegeven.

Ik heb veel te danken aan Joe Collins, die het manuscript op zorgvuldige wijze heeft geredigeerd.

Ten slotte wil ik Linda Papas en mevrouw M.J. van der Meer bedanken voor hun secretariële arbeid.

Dit boek is opgedragen aan John Eudes Bamberger, monnik en psychiater, een eminente gids in het oerwoud van het innerlijke leven.

Inhoud

Inleiding	8
De context	
1 Van magie naar geloof	10
Nabijheid en seksualiteit	
2 De uitdaging tot liefhebben	22
Nabijheid en gebed	
3 Studentengebeden: tussen verwarring en hoop	34
4 De pinksterbeweging in de studentenwereld	52
Nabijheid en gemeenschap	
5 Depressiviteit op het seminarie	63
Nabijheid en pastoraat	
6 De pastor en zijn psychische gezondheid	84
7 Training voor het studentenpastoraat	97
Ter afsluiting	115

Inleiding

De volgende hoofdstukken zijn uit allerlei bronnen voortgekomen: uit colleges, pastorale gesprekken, discussies, babbeltjes, feestjes en vooral uit gewoon erbij zijn. Elk hoofdstuk is geschreven omdat iemand – een student, een docent, een predikant, een priester, een religieus – een vraag stelde. Ik heb geschreven bij diverse gelegenheden, voor diverse mensen, met diverse vragen in m'n hoofd. Ik heb niet geschreven om problemen op te lossen of om theorieën te formuleren, maar om te reageren op mannen en vrouwen die mij deelgenoot hebben willen maken van hun worsteling om te ontdekken wat in deze chaotische wereld hun roeping is.

Toen ik de variëteit aan vragen en problemen waarmee ik geconfronteerd ben overzag, ontdekte ik in al die verschillende onderwerpen een eenheid, die het rechtvaardigt om ze in één boek samen te brengen. Allereerst is er een eenheid in perspectief, namelijk het pastorale. Ook al kan de taal en benaderingswijze als psychologisch aangemerkt worden, het perspectief is dat van een pastor die zich afvraagt hoe hij dat wat hij ziet moet verstaan in het licht van Gods omgang met mensen. In de tweede plaats is er een verbindend thema. Het is me steeds duidelijker geworden dat er aan al die aangelegenheden één beslissende vraag ten grondslag ligt, namelijk: 'Hoe kan ik in mijn relatie tot God en mijn medemensen tot een creatieve en bevredigende nabijheid komen?' Hoe kan de ene mens een vruchtbare nabijheid ontwikkelen tot de ander? Wat betekent nabijheid in het leven van een celibataire priester of in een communiteit van religieuzen? Hoe kunnen wij God nabij zijn tijdens vieringen en in ogenblikken van stil gebed? Het is geen wonder dat veel van deze vragen opgekomen zijn in een universitair milieu, waar jongvolwassenen in de meerderheid zijn. Erik Erikson benadrukt hoe het vinden van een zorgvuldige balans tussen nabijheid en distantie dé cruciale opgave is voor wie uit de adolescentie komen en proberen duurzame en productieve relaties op te bouwen. In deze tijd is het rusteloos zoeken naar nabijheid echter niet meer beperkt tot één bepaalde leeftijdsgroep. Mensen van alle leeftijden, levend in een competitieve en veeleisende wereld, worden zich pijnlijk bewust van hun diepgewortelde gemis van een plek van nabijheid. Getrouwde mensen kennen dit gemis evenzeer als priesters en

religieuzen die zich verbonden hebben tot een celibatair leven en als studenten op zoek naar een partner.

Daarom kan dit boek gezien worden als een boek over het innerlijk leven. Het gaat niet over de brandende kwesties die ons dagelijks leven voor een belangrijk deel beheersen, zoals inflatie, werkloosheid, criminaliteit, honger, armoede en de dreiging van een atoomoorlog. Maar het probeert rechtstreeks in te gaan op dat wat in zekere mate al deze problemen lijkt te doortrekken: het zelden uitgesproken en vaak onopgemerkte verlangen van mensen naar een echt thuis in deze wereld. Dat is de reden waarom ik dit een boek over nabijheid wil noemen.

DE CONTEXT

I

Van magie naar geloof

GODSDIENSTIGE GROEI IN PSYCHOLOGISCH PERSPECTIEF

In de loop van een jaar gebeuren er allerlei dingen, alledaagse maar ook opmerkelijke, die pas vragen oproepen als we er speciaal bijilstaan:

Een paratrooper, kapitein Ridgway, roeit samen met een vriend van Cape Cod naar Ierland. Onder de indruk van de grootte van de oceaan en de ongelooflijke krachten van de natuur komt hij tot de ontdekking dat de medaille die hij van de inwoners van Cape Cod heeft gekregen, hem overeind houdt en woorden ingeeft om te bidden.

Bij het uitgaan van een stampvolle universiteitskerk aan het eind van het semester zegt de ene priester met een glimlach tegen de ander: 'De examens zijn het beste bewijs dat de mens ten diepste religieus is.'

Kleine Johnny zegt: 'Hé pap, jij kunt president Kennedy niet weer levend maken. Maar God wel, hè? Want God kan alles!' En wij denken: wat een schatje, die kleine Johnny!

Je leest over een astronaut, symbool van de moderne natuurwetenschap, die een kruis meesmokkelt de ruimte in, en je weet niet wat je daarvan moet denken.

Of je komt een student tegen uit een diep religieus gezin, waar God de bron is van kracht en geluk, die plotseling vragen begint te stellen die zo diep en fundamenteel zijn, dat alles wat hij daarvoor heeft meege maakt, hem volkomen irrelevant lijkt.

En dan lees je weer over een groep jonge mannen die hun goede baan, hun comfortabele huis en soms zelfs hun gezin vaarwelzeggen en naar de meest uitzichtloze plekken in deze wereld verhuizen, om daar bij mensen te gaan wonen die ze niet eens kennen.

Wat zullen we van deze dingen zeggen? Is het magie of geloof? Bijgeloof of contact met de ultieme werkelijkheid? Iets om uit de weg te gaan of iets om na te streven? Om helderheid omtrent deze vragen te krijgen, volgen we het leven van een mens vanaf het moment dat hij knus opgevouwen ligt in de veilige schoot van zijn moeder tot het moment dat hij recht op zijn benen staat en met zijn duimen achter zijn leren riem gehaakt nieuwsgierig om zich heen kijkt in de wereld en wat daarachter ligt. Deze reis noemen we 'van magie naar geloof'. We maken haar allemaal en het is de moeite waard haar van een afstand te bekijken.

Van iedere fase in een mensenleven zullen we één bepaald aspect in onze ontwikkeling naar voren halen dat constitutief is voor een volwassen godsdienstig gevoel.

1 De eerste vijf jaar van ons leven

Tijdens de eerste vijf jaar van ons leven moeten we drie grote stappen maken vanuit de magische wereld waarin we worden geboren.

I. Tijdens de eerste achttien maanden komen we tot de enigszins frustrerende ontdekking dat we niet het middelpunt van de wereld zijn. De meesten van u zullen het erover eens zijn, dat er buiten ons mensen en dingen zijn die blijven bestaan ook als wij er niet meer zijn. Dat is echter niet zo vanzelfsprekend als het lijkt. Er zijn verschillende en vaak frustrerende ervaringen voor nodig om ons de objectieve wereld te laten ontdekken. Als baby in de baarmoeder is alles er voor ons; moeder maakt deel uit van onszelf. Daarna kan het een zeer pijnlijke ervaring zijn te ontdekken dat ons huilen geen melk produceert, dat er door ons lachen geen moeder verschijnt, dat onze behoeften niet vanzelf bevredigd worden. Slechts langzaam gaan we ontdekken dat onze moeder een ander is, die geen deel uitmaakt van onszelf. Telkens als we merken dat wij de wereld niet regeren door onze gevoelens, gedachten en handelingen, dringt het besef zich aan ons op dat er andere mensen, dingen en gebeurtenissen zijn met een eigen zelfstandigheid.

De eerste stap uit de wereld van de magie is de ontdekking van een objectieve werkelijkheid. Het is mogelijk dat we die objectiviteit maar voor een deel bereiken. Geleidelijk aan ontplooien we onszelf tot we op eigen benen kunnen staan en de dingen om ons heen kunnen aanwijzen als objectieve realiteiten die openstaan voor onze nieuwsgierige geest; maar soms gebeurt dat niet zo eenvoudig met betrekking tot de reli-

gieuze dimensie. Veel mensen die volwassen en succesvol in het leven staan, behandelen God vaak nog als een deel van henzelf. God is het manusje-van-alles dat goed van pas komt in tijden van ziekte of shock, bij examens en in elke situatie waarin we ons onzeker voelen. En als dat niet werkt, is de enige reactie, dat we harder gaan roepen. In plaats van de Ander te worden, wiens bestaan niet afhankelijk is van het mijne, blijft Hij dan het makkelijke raamwerk dat mijn zekerheid staande houdt. Een sterke angstbeleving, veroorzaakt door innerlijke of uiterlijke stormen, dwingt ons soms terug te vallen op dit niveau van religie. Zo'n regressie kan ons zelfs het leven redden, zoals in het geval van kapitein Ridgway. Ze geeft ons iets om ons aan vast te klampen: een medaille of een kaars die ons overeind houdt. Dat kan een heel nuttige vorm van godsdienstigheid zijn, maar het is beslist geen volwassen vorm.

II. De tweede stap uit onze magische wereld is die van de taalvorming. Ergens tussen onze achttiende levensmaand en onze derde verjaardag beginnen we onze eerste geluidjes te produceren, die zich geleidelijk ontwikkelen tot woorden, zinnen en een taal. Het mag dan een teleurstelling zijn te ontdekken, dat er dingen zijn die niet van ons zijn, maar door middel van woorden kunnen we wraak nemen, want onze eerste woorden geven ons een mysterieuze macht over dingen. Zoals een Nederlander opgetogen kan zijn door de ontdekking dat zijn eerste Franse woord, *garçon*, echt een ober naar zijn tafel roept, zo ervaart een kind zijn heerschappij niet zozeer over woorden maar over dingen. Het duurt een hele tijd voor we het woord los kunnen maken van het ding en er een symbolische functie aan kunnen geven.

Het magische woord geeft ons niet alleen macht over dingen maar ook over onze eigen instinctieve impulsen. Voor we over woorden beschikken kunnen we de verleiding niet weerstaan om naar de bloemen in vaders tuin te graaien. Maar het woord 'bloem' maakt het ons mogelijk de daad van het graaien en aanraken te substitueren, zodat we met de handen op de rug kunnen zeggen: 'mooie bloem, niet aankomen'. (Selma H. Fraiberg, *The Magic Years*, Charles Scribner's Sons, 1959)

Nu is religie rijk aan woorden. Lange litanieën, exclamaties en vaak herhaalde formules spelen in de meeste religies een zeer belangrijke rol. Wat ons hier bezighoudt, is het feit dat het gebruik van woorden vaak de magische fase niet overstijgt. In plaats van een voor onze medemens verstaanbare vrije en creatieve uitdrukking van een innerlijke realiteit, kunnen woorden de plaats van de werkelijkheid gaan innemen: een subtiele vorm van machtsuitoefening over het grillige optreden van onze goden, onze duivels of van onze eigen impulsen.

Is er niet iets van deze magische wereld in ons overgebleven, als we menen gered te zullen worden door dagelijks onze gebeden te zeggen, of ons op z'n minst te houden aan de gewoonte drie weesgegroetjes te bidden voor het slapengaan? Het is blijkbaar niet eenvoudig deze woordmagie te overwinnen! Het geeft ons een goed gevoel onze plicht te hebben gedaan, het gebed voor het eten te hebben gemompeld, de rozenkrans te hebben afgeraffeld of het brevier te hebben gereciteerd. We lijken te zeggen: 'God kan ons niets maken. We hebben gedaan wat hij van ons vraagt, en nu is het zijn beurt ons daarvoor te belonen.' Door ons gebed oefenen we in zekere zin macht uit over God in plaats van een echte dialoog met Hem aan te gaan.

III. De derde stap uit de magische wereld is de vorming van ons geweten. Dat is het belangrijkste gegeven tussen ons derde en vijfde levensjaar. Wanneer we geleerd hebben dat er dingen buiten ons zijn die blijven bestaan, zelfs als wij er niet meer zijn, en wanneer we ervaren hebben dat woorden geen almachtig gereedschap zijn om de wereld om ons heen te manipuleren, worden we geconfronteerd met een nog veel belangrijkere stap: de stap van papa naar onszelf. 'Ik geef mijn vervelende zusje geen klap, niet omdat papa dat niet goedvindt, maar omdat ik het zelf niet goedvind, omdat het verkeerd is.' De externe gedragscontroleur, papa, mama, de priester, enzovoort, wordt geleidelijk vervangen door een innerlijke politieagent.

De vorming van het geweten wordt mogelijk door een proces van identificatie. We ontwikkelen het vermogen om bepaalde aspecten van de persoonlijkheid van anderen te verinnerlijken, om die tot een deel van onszelf te maken. Wat onze morele ontwikkeling betreft nemen we oordelen, normen en waarden over van mensen die ons lief zijn en incorporeren die in onze eigen persoonlijkheid.

Of gebeurt er tegelijk nog iets anders? Tijdens die eerste vier levensjaren menen we dat papa alles kan, dat hij almachtig is, alle problemen kan oplossen en geen last hem te zwaar is. In onze fantasie is papa de grootste atleet van de wereld, bouwt huizen, schrijft boeken, repareert fietsen en kan ons alles geven als hij maar wil. Maar vroeger of later raken we teleurgesteld. Papa blijkt uiteindelijk een oude kerel te zijn. We kunnen niet echt meer van hem op aan. Hoe lossen we dat probleem op?

Soms lost verinnerlijken niet het hele probleem op. Dan is de behoefte aan een almachtige Vader die ons liefde, geborgenheid en bescherming geeft, in wiens armen we kunnen wegkruipen en ons veilig voelen, gewoon te sterk. Dan kunnen we de magische vader niet missen,

hebben hem nog te veel nodig en daarom blijft hij bij ons onder een andere naam: God. En dan denken we dus dat als papa president Kennedy niet meer levend kan maken, God dat in ieder geval wel kan.

Toen Sigmund Freud *Die Zukunft einer Illusion* schreef, ergerde hij de gelovigen en bracht hen in diepe verwarring door te zeggen, dat godsdienst de voortzetting is van de infantiele levenswijze en dat God de projectie is van een altijd aanwezig verlangen naar geborgenheid.

Freud zag het als zijn taak mensen te genezen, dat wil zeggen hen volwassener te laten worden. En omdat hij zag hoeveel mensen in zijn spreekkamer in Wenen meer onder hun godsdienst leden dan dat zij erdoor geholpen werden, probeerde hij hun projecties te ontmaskeren. De psychiater Rümke vat Freuds positie als volgt samen: ‘Wanneer een mens echt volwassen wordt, realiseert hij zich dat zijn Godsbeeld, vaak een vader-Godsbeeld, een reïncarnatie is van de – geliefde en gevreesde – wereldse vader van zijn jeugd. God is blijkbaar niet meer dan een projectie. Als dat wat de groei blokkeert weggenomen wordt, vervaagt het beeld. De mens gaat goed van kwaad onderscheiden overeenkomstig zijn eigen normen. Hij heeft het restant van zijn neurose overwonnen; meer was zijn godsdienst niet.’ (H.C. Rümke, *Karakter en aanleg in verband met het ongelof*, Ten Have, 3e dr. 1949) Belangrijk is in dit verband, dat Freud er niet helemaal naast zat. We blijven vaak hangen in die magische en infantiele wereld, waarin het prettig is God bij de hand te hebben, net als Linus in *Peanuts* zijn troostende deken. Voor veel mensen is religie echt niet zoveel meer dan Freud ontdekt heeft dat het is. En voor ons allemaal geldt, dat veel van onze godsdienstige ervaringen zijn ingebed in beelden van onze jeugd, zodat het vaak erg moeilijk is te zeggen waar bij onszelf het infantilisme ophoudt en de godsdienst begint.

Een kritische vraag lijkt nu op haar plaats: is het godsidee een infantiele prolongatie van ons ideale vaderbeeld of is onze ontvankelijkheid voor het kind-vaderidee het gevolg van een diepere en oorspronkelijkere relatie met God? De fundamentele kritiek op Freud, zoals de Duitse psychiater Binswanger die formuleert, houdt inderdaad een omkering in: God is niet een prolongatie van de relatie van een kind tot zijn vader, maar de gevoelens van een kind voor zijn vader zijn een concretisering van een idee dat geboren is in zijn meest fundamentele relatie tot zijn Schepper. Met andere woorden: we zouden niet van onze vader kunnen houden als God ons niet eerst zou hebben liefgehad. Maar nu hebben we het terrein van de psychologie verlaten. (H.C. Rümke, *ibid.*)

In één opzicht moeten we Freud gelijk geven: wanneer onze god alleen maar een surrogaat is voor ons geweten en een obstakel voor de ontwikkeling van een rationele geest, een volwassen ik en een autonoom individu, dan getuigt het alleen maar van gezond inzicht als we die god verdrijven als een ziekte genaamd neurose. Het is triest te moeten opmerken, hoe weinig mensen daartoe de moed hebben.

Een gezonde ontwikkeling brengt een geleidelijke overgang uit de magische wereld met zich mee. Ook als die ontwikkeling op andere terreinen wel plaatsheeft, kan onze godsdienstigheid makkelijk op dit onvolwassen niveau blijven hangen. In dat geval blijft God de magische rustgever wiens bestaan van het onze afhankelijk is. Bidden blijft een middel om hem te dirigeren waarheen wij willen en religiositeit is niet meer dan een groot, zacht bed, waarin we wegdromen en de ogen sluiten voor de harde kanten van het bestaan. Onze godsdienstigheid wordt nooit volwassen, als 1. God niet de Ander is, 2. gebed geen dialoog is, 3. godsdienstigheid niet een bron is van creatieve zelfstandigheid.

2 Schoolleeftijd: 5-12 jaar

Met ongeveer vijf jaar gaan we naar school. In de kleine eenheid van het gezin lagen de meest essentiële gedragspatronen redelijk vast. Onze eerste ervaringen van vertrouwen, geluk, angst, vriendschap, blijdschap en teleurstelling en onze eerste reacties op die ervaringen hadden plaats in ons ouderlijk huis. Maar nu gaan we een nieuwe wereld binnen. Op school ontmoeten we andere jongens en meisjes, die ook ouders en een thuis hebben en nu moeten we erachter komen of wat we thuis hebben geleerd ook echt werkt. In allerlei opzicht zijn onze jaren op de basisschool jaren waarin onze voornaamste gedragspatronen versterkt, aangepast, uitgebreid of afgebroken worden, jaren waarin we succes en falen ervaren in een samenleving die groter is dan we in de eerste vijf jaar van ons leven gewend waren.

In onze samenleving is godsdienst in het algemeen een privézaak. Nu we voor het eerst te maken krijgen met vakken als rekenen en geschiedenis, en nu we leren zelfstandig dingen te doen en greep op de wereld te krijgen, is de kans groot dat de godsdienst geïsoleerd raakt als een werkelijkheid op zich. Die werkelijkheid hoort thuis op de zondag en in het uur godsdienst tijdens de week, maar heeft eigenlijk geen relatie met alle nieuwe dingen die we horen over deze en andere werelden. Volgens Allport komt het alleen tot volwassenen-

heid, wanneer de intelligentie tijdens haar groei op de een of andere manier beïld wordt door het verlangen niet achterop te raken in ontwikkeling, maar gelijke tred te houden met het in zich opnemen van relevante ervaringen. ‘Bij veel mensen is deze innerlijke eis afwezig, als het om de religieuze gevoelens gaat. Omdat de godsdienst van hun jeugd troostende waarde voor hen heeft en er niet van buiten druk op wordt uitgeoefend, houden zij vast aan een vormgeving die in wezen onvolwassen is.’ (Gordon Allport, *The Individual and his Religion*, Macmillan 1950)

Volwassen godsdienstigheid is naar haar aard integrerend – dat wil zeggen dat ze flexibel genoeg is om allerlei nieuwe kennis in haar referentiekader op te nemen en gelijke tred te houden met alle nieuwe ontdekkingen van de menselijke geest. Ze neemt inderdaad het kruis mee het ruimtevaartuig in. Naar school gaan betekent de eerste stap zetten op de weg van de wetenschap en als de godsdienst niet met een open en kritisch oog meegaat op die weg, dan zal de meerderjarig geworden scholier die in een superjet de oceaan oversteekt in religieus opzicht wellicht nog steeds tevreden zijn met zijn driewielertje. Essentieel voor een volwassen godsdienstigheid is een voortdurende bereidheid om te schakelen, nieuwe inzichten te integreren en onze positie te heroverwegen.

3 Adolescentie: 12-18 jaar

Met de adolescentie komen we in een nieuwe en zeer cruciale fase van onze ontwikkeling. Voor de een betekent het een plotselinge en dramatische verandering, een ander gaat de nieuwe werkelijkheid zo geleidelijk binnen dat hij het nauwelijks merkt.

Plotseling of geleidelijk – we worden geconfronteerd met het feit, dat niet alleen het leven buiten ons erg gecompliceerd is, maar dat ons innerlijk leven net zo gecompliceerd of zelfs nog gecompliceerder is. Tot nu toe waren we erg nieuwsgierig naar wat er om ons heen gebeurde, waren we opgewonden om alle nieuwe dingen die we zagen en hoorden. Maar nu bespeuren we diepe en vaak zeer vreemde en verwarrende gevoelens binnen in ons. Nieuwe en vaak duistere neigingen jagen ons op zonder dat we het begrijpen. We worden overweldigd door gevoelens van intense blijdschap en geluk, die ons begrip te boven gaan. Of we hebben last van een verlangen om te sterven, te doden, te kwetsen of te vernietigen. Soms voelen we ons verscheurd door sterk conflicterende gevoelens en ideeën: liefde en haat, verlan-

gen om te omhelzen en verlangen om te doden; verlangen om te geven en verlangen om te nemen.

Misschien staan we hier wel op de belangrijke tweesprong in onze godsdienstige ontwikkeling. De vraag is of we onze innerlijke conflicten zo kunnen aanvaarden en begrijpen, dat ze een bron zijn voor het volwassen worden van ons godsdienstige gevoelsleven. Heel vaak lukt dat niet. Heel vaak wordt godsdienst in verband gebracht met netheid, reinheid, volmaakt leven – en komt ieder gevoel dat een smet op ons blanke blazoën lijkt te werpen ons antigodsdienstig voor. Als dat het geval is, kunnen we onszelf niet toestaan sterke seksuele impulsen te hebben, of wrede fantasieën en agressieve verlangens. De godsdienst zegt: ‘Nee! Je mag niet vloeken, niet stelen, niet doden, niet masturberen, niet roddelen, nee, nee, nee...’ Leraren die ons zeggen, dat we aardig, gehoorzaam en lief moeten zijn, gaan ons mateloos irriteren. Niemand lijkt deze vreemde nieuwe wereld van innerlijke gevoelens echt te begrijpen, waardoor we ons op een trotse manier uniek voelen en tegelijk verschrikkelijk eenzaam.

Velen van ons zullen zich herinneren, hoe intens we in die periode verlangden naar begrip, hoe moeilijk het was onszelf te uiten en hoe weinig mensen ons echt na stonden. Hoe vreselijk eenzaam we ons konden voelen door schaamte- of schuldgevoel, huichelaars van wie niemand zou houden als ze wisten hoe we ons echt voelden. Er is van alles mogelijk in deze periode. Soms hebben we het gevoel, dat godsdienst zo onderdrukkend en deprimerend is, zo autoritair en negativistisch, dat de enige manier om het probleem op te lossen is: ermee te breken. Er zijn er die misselijk worden van de priester die staat te schreeuwen op de preekstoel; anderen hebben het gevoel geen enkel begrip te krijgen voor hun verwarrende gevoelens of kunnen de duidelijke hypocrisie van veel kerkgangers niet langer verdragen; en velen verdwijnen – sommigen stilletjes, anderen in openlijke rebellie.

Maar er is een andere reactie, die misschien nog meer kwaad doet. Dat is de tendens om de andere kant, de duistere verlangens, de ongewenste schaduwzijde, te ontkennen en krachtig te onderdrukken. Dan zeggen we: ‘Per slot zijn we netjes, schoon, zonder zonden, en dat moet zo blijven.’ En dan willen we onszelf volkomen in de hand houden: nooit iets boosaardigs denken, nooit vloeken, nooit dronken worden, nooit fouten maken, maar altijd volmaakt zijn, heilig en in zekere zin zo zelfvoldaan, dat er voor God niets overblijft om te redden. Dan wandelen we door het leven alsof we een paaskaars hebben ingeslikt, stijf en gespannen, altijd bang dat de dingen uit de hand zullen lopen.